

Mr Нaйaшa Пeйрoвић
aсистeнт-пpиpавник,
Пpавни факултeт, Унивeрзитeт у Бeогpаду

Пoслoвнa eтикa инвeститoрa¹⁾

Рeзимe

Пpочуaвaњe cтpаниx улађaњa и пoлoжajа cтpаниx улађачa зaпoчињe и зaвршaвa сe изнaлaжeњeм мeхaнизaмa чији je циљ oбeзбeђeњe ширo пoвoљнијe инвeстиициoнe климe. Мeђу њим, пoстoјeћe сaглeдaвaњe пoлoжajа cтpаниx улађачa пoдpазумeвa oткpивaњe и нeгaтивних cтpанa њихoвoг дeлoвaњa у држави улађaњa. Тo актиуелизује пoстoјaњe пoслoвнe eтикe инвeстиициoрa. Иaкo пoслoвнa eтикa није oнo чимe би сe мoгли пoхвaлити дoмaћи пpиврeдни субјeкти, пpибeђaвaњe нeeтичким мeтoдaмa пoслoвaњa oд cтpанe cтpаниx улађачa мнoгo je изрaжeнијe и ширeнијe пo дoмaћу пpиврeду. Аутoр сe најпpe бaви узрoцимa нeeтичкoг пoслoвaњa cтpаниx улађачa, јeр je њихoвo oткpивaњe пpeдуслoв устeинe пpевeнцијe. Накoн нaвoђeњa типичних слyчajевa нeeтичкoг инвeстиирaњa, аутoр aнaлизиpа aмeрички зaкoн и Кoнвeнцију o сузбигaњу пoдмићивaњa cтpаниx државних службeникa, кoји сaнкциoнишy најрaширeнији oблик нeeтичкoг инвeстиирaњa. Нaјзaд, у зaкључкy нaвoди oснoвнa зaпaжaњa o знaчaју пoслoвнe eтикe зa пoслoвнy cтpанишeђију cтpаниx улађачa.

Кључнe рeчи: *пoслoвнa eтикa, cтpанa улађaњa, нeeтичкo пoслoвaњe, пpевeнцијa.*

1. Овај чланак настао је као резултат учешћа на пројекту "Развој правног сиситема Србије и хармонизација с правом ЕУ (правни, економски, политички и социолошки аспекти" Правног факултета Универзитета у Београду (нап. аут.).

1. О потреби конституисања појма пословне етике инвеститора

Проучавање страних улагања и положаја страних улагача започиње и завршава се изналагањем механизма чији је циљ обезбеђење што повољније инвестиционе климе. Укратко, правна сигурност инвеститора је циљна вредност, којој се тежи различитим инструментима, међу којима најзначајније место припада онима из породице права. Већи степен правне сигурности унутар једног правног система гарант је већег прилива страних улагања и свих позитивних ефеката које они доносе.²⁾

Међутим, потпуно сагледавање положаја страних улагача подразумева откривање и негативних страна њиховог деловања у држави улагања. Емпиријски подаци указују на то да се највећи број страних улагача понаша битно другачије у држави улагања. Свесни чињенице да су ван домашаја сопственог правног система и јурисдикције домаће државе, страни улагачи имају прилично подцењивачки однос према страном праву.³⁾ То актуелизује питање пословне етике инвеститора. Ако се прати генеза пословне етике страних улагања тј. ако се узму у обзир државе које су међу првима уочиле феномен неетичког инвестирања и реаговале доношењем закона којима се таква пракса санкционише, могло би се тврдити да је појам пословне етике страних улагања управо из поменутог разлога настао.⁴⁾

Недостатак концепта пословне етике може, током времена, постати Ахилова пета компаније (привредног друштва), са тенденцијом њеног урушавања услед кумулације етичких пропуста од стране запослених, руководилаца и чланова органа са управљачким и надзорним ингеренцијама. Чак и компаније које тренутно нису суочене са оваквим проблемима уколико не раде на промоцији концепта етички заснованог пословања могу постати жртве неуважавања пословне етике од стране појединачних лица.⁵⁾ Уколико је онај који се оглушује о захтеве пословне етике на већој позицији и има већу моћ, последице које по компанију може проузроковати утолико су драстичније.⁶⁾ Технолошка револуција и велике могућности које познавање и коришћење савремених техничких средства доноси представљају додатни изазов чак и за оне који нису на најугицајнијим позицијама у компанији.⁷⁾

2. V. R. August, *International Business Law*, Fourth Edition, 2004, стр. 266.

3. Као да је страном право мање право од домаћег права! Такав приступ има за последицу знатно флексибилнији однос и ствара веће шансе да се страном право прекрши. Ако већ постоји подцењивачки однос према страном праву, зашто би страни инвеститори обраћали пажњу на стандарде пословне етике? Ово чак и ако исте уважавају у домаћој држави и ако постоји етички кодекс! То им неће бити сметња да кодекс пословне етике поштују када је реч о пословању на сопственој територији. Али, чим њихово пословање пређе границе домаће државе, морални принципи и обзир посматрају се из друге димензије или се чак (!) уопште не узимају у обзир.

4. Као пример се обично наводе САД, које су донеле Закон о забрани коруптивне праксе у иностранству (*Foreign Corrupt Practices Act*, 1977; даље: FCPA). Поменути закон забрањује плаћања страним државним службеницима у циљу добијања или задржавања неког посла.

5. V. L. Colero, *Five Questions That Corporate Directors Should Ask*, Crossroads Programs Inc, 2007, стр. 1.

Чињеница да одређено привредно друштво послује на територији стране државе и да је у већој или мањој мери изложено последицама променљивости релевантних политичких и правних фактора не може послужити као оправдање за прибегавање одређеним методама неетичког пословања. Другим речима, мора се континуирано радити на промовисању концепта друштвене одговорности привредног друштва.⁸⁾

2. Узроци неетичког понашања страних инвеститора

А. Неизвесност у погледу могућности приступа тржишту одређене државе.

Присуство страних улагача на територији једне или више страних држава изискује испуњење свих услова који се траже законодавством те државе у погледу обављања циљне делатности. Могућности њихових испуњења знатно су веће (а сходно томе и шансе страног улагача сразмерно веће) уколико је реч о делатности за коју важи нормативни систем. Страни улагач у поменутом случају само треба да испуни све услове у погледу делатности којом се жели бавити и може почети своје пословање у држави улагања. Овакво стање ствари наводи на закључак да је непостојање великих сметњи у реализацији страних улагања разлог мањег прибегавања облицима неетичког инвестирања.

Међутим, ситуација је битно другачија у сферама пословања (осигурање, банкарство и остале финансијске услуге) у којима важи систем дозволе. Уколико жели да инвестира у овакву област, страни инвеститор је изложен већим и бројнијим "изазовима".⁹⁾ Он не само да мора да испуни све услове који се захтевају законима који за поменуте области представљају *lex specialis*, већ мора и да прође кроз мукотрпну процедуру добијања одобрења од стране надлежног органа или тела.¹⁰⁾ Ако се узме у обзир чињеница да се издавање дозволе или одобрења своди на оцену целисходности улагања у одређену делатност, јасно је да се страним улагачима "вишеструко исплати" да цео поступак "убрзају".

6. Промена улога човека тј. ширење његове моћи захтева квалитативно другачију димензију пословне етике. И не само пословне, већ етике уопште. Док се до скоро сматрало да човек има ограничену моћ, јачањем технологије и појавом тзв. технолошке револуције, све се више говори о томе да основне принципе етике треба редефинисати и прилагодити их измењеној улози човека. Другим речима, јачање човекове моћи мора имати пандан у ширењу његове одговорности. Детаљније: *H. Jonas, Das Princip der Verantwortung, Versuch einer Ethik für die technologische Zivilization, Suhrkamp, 1990, стр. 13, 23.*
7. *B. J. P. Mallor, L. T. Bowers, A. J. Barnes, A. W. Langvardt, Business Law: The Ethical, Global, and E-Commerce Environment, Thirteenth Edition, McGraw-Hill International Edition, 2007, стр. 93.*
8. Детаљније о томе шта подразумева концепт друштвене одговорности предузећа *B. Social Accountability Standard, SA8000. В: R. L. Miller, G. A. Jentz, Business Law Today, Sixth Edition, South-Western, West, 2003, стр. 63-66; J. F. Beatty, S. S. Samuelson, Essentials of Business Law for a New Century, South-Western, West, 2003, стр. 35-42.*
9. *B. J. Leeson, L'éthique à travers les mutations industrielles, u „L'Ethique des Affaires“, Edition de l'Université de Bruxelles, 2001, стр. 43-45.*

Б. Неизвесност у погледу остваривања права стечених по основу страних улагања.

Уколико прав(н)им или неким другим путем успе да обезбеди своје присуство на страном тржишту, улагач је у току свог пословања перманентно изложен већем или мањем ризику пословања. Иако све државе које настоје да привуку стране улагаче у први план истичу законодавну и друге активности у циљу повећања степена правне сигурности страних улагања,¹¹⁾ фактичко стање је битно другачије од прокламованог. Страни инвеститори су из поменутог разлога "мотивисани" да ванправним и ванинституционалним механизмима настоје да појачају своју позицију. У позадини свега наведеног је питање да ли страни улагач може и сме да зарад боље заштите свог положаја подстиче корупцију лица у држави улагања? Развој етике страних улагача налаже развијање свести о одговорности за покретање ланца неетичког понашања у иностраној држави (државама).

В. Неизвесност у погледу (не)везаности Кодексом пословне етике.

Допунски подстрек неетичности инвестирања свакако представља непостојање јасно дефинисаног концепта (не)везаности страних инвеститора Кодексом пословне етике.¹²⁾ Када је реч о етичком нормирању пословних односа, треба пра-

10. Као пример се може навести делатност осигурања. Када је реч о овом сектору финансијских услуга, он је уређен Законом о осигурању ("Сл. гласник РС", 55/04), који прописује да страна лица, физичка и правна, под условом узајамности, могу оснивати акционарско друштво за осигурање или улагати средства у исто (чл. 26. ст. 2). Оваквим приступом ЗО, напуштен је дугогодишњи систем рестрикција страних улагања у осигурање и уведен систем који је повољнији по стране улагаче. Међутим, значај послова осигурања за привреду домаће државе оправдава задржавање система дозволе у погледу отпочињања пословања. Из систематског тумачења чланова који регулишу захтев за издавање дозволе за обављање послова осигурања и реосигурања, издавање дозволе за рад, као и одбијање захтева за обављање послова осигурања произлази да Народна банке Србије приликом доношења одлуке о захтеву цени не само испуњеност законских услова, већ и "оправданост" оснивања. *Поставља се питање на основу којих критеријума надлежни орган одлучује да ли је оснивање ситраног друштва за осигурање оправдано, односно да ли је неки други облик ситраног улагања у осигурање оправдан? Критеријум целисходности оснивања недвосмислено произлази из цитираних чланова.* Слични коментар може се дати и када је реч о банкарском сектору (В. Закон о банкама, "Сл. гласник РС", 107/05) и оснивању инвестиционих фондова (В. Закон о инвестиционим фондовима, "Сл. гласник РС", 46/06).
11. Када је реч о законодавној активности, закони о страним улагањима, по правилу, садрже део који уређује гарантована права странаца. Реч о следећим правима: слободи страних улагања, националном третману страних улагача, забрани експропријације њихове имовине, конверзији и слободи плаћања, праву на вођење пословних књига, праву на трансфер добити и имовине, итд.
12. У том смислу је референтан податак да немају све државе Кодекс пословне етике. Будући да је појам пословне етике прилично нов и недовољно развијен, ретке су државе које су стигле да доносе поменути пропис. У већини земаља, привредна друштва су та која доносе кодекс пословне етике одн. кодекс понашања. Сходно томе, на њима је одговорност обезбеђења примене кодекса и изналагања ефикасних начина санкционисања његовог кршења.

вити разлику између аката које доносе привредне коморе (или неке друге асоцијације привредних субјеката) и аката које доносе појединачни привредни субјекти. Иако се доношење Кодекса пословне етике од стране појединих предузећа (и уопште привредних субјеката) може поздравити, као израз њихове спремности да предузму конкретне мере у циљу обезбеђења њеног поштовања, чини се да, ипак, треба придати већи значај доношењу истоименог кодекса од стране националне асоцијације привредних субјеката.¹³⁾ Ово зато што, у том случају, привредна комора преузима обавезу да обезбеди поштовање поменутог Кодекса.

Већ је било речи о томе да страни инвеститори у иностранству мање поштују кодекс који су сами донели. Поставља се питање како обезбедити да поштују кодекс који важи у држави улагања?¹⁴⁾ Основни предуслов за то је да кодекс постоји и да у њему еx plicite стоји да је обавезујући и за страна пословне субјекте који послују на територији домаће државе. Када је реч о нашем праву, Кодекс пословне етике Привредне коморе Србије¹⁵⁾ већ у првом члану истиче да су страни привредни субјекти који послују на територији републике Србије дужни да се придржавају одредаба Кодекса. Кодекс је за њих обавезујући и када се њихово пословање обавља путем трговачких путника, интернета, каталога, итд.¹⁶⁾ Међутим, за оцену домашаја наведеног Кодекса потребно је узети у обзир и одредбе о мерама које се могу изрећи у случају кршења кодекса. У случају повреде одредби Кодекса, треба правити разлику између мера које могу бити изречене привредном субјекту кршиоцу и одговорном лицу у том субјекту. Санкционисање и једног и другог је битно, јер се тако директно утиче на развој свести о индивидуалној и организационој димензији пословне етике. Када је реч о изрицању мера према одговорном лицу у привредном субјекту или другом лицу које је ангажовано на основу уговора, за то је надлежан одговарајући орган самог привредног субјекта. Он може, након спровођења поступка у коме је утврђено да је поменуто лице повредило одредбе Кодекса, изрећи неку од следећих мера: 1) опомену; 2) упућивање на едукацију; 3) друге мере предвиђене законом.¹⁷⁾ Изрицањем неке од наведених мера од стране привредног субјекта постиже се двоструки ефекат: први-непосредни, спречава се да одговорно лице избегне своју одговорност за повреду Кодекса чиме се упућује недвосмислена порука потенцијалним кршиоцима да њихово понашање неће остати несанкционисано; други-посредни, привредни субјект потврђује своју опредељеност за подстицање развоја моралних односа.

Након што је утврђена повреда одредби Кодекса од стране привредног субјекта, суд части привредне коморе истом изриче неку од следећих мера: 1) опомену; 2) јавну опомену објављивањем на управном одбору коморе; 3) јавну опомену

13. Примери кодекса појединих компанија могу се наћи на следећем [site-y: www.transparency.org](http://www.transparency.org).

14. Ово зато што се кодекс пословне етике убраја у тзв. аутономне изворе права, чију примену не санкционише држава.

15. "Сл. гласник РС", 01/06 (даље: Кодекс).

16. Кодекс, чл. 1. ст. 4.

17. Кодекс, чл. 97.

објављивањем у једном или више штампаних или електронских медија.¹⁸⁾ Поред неке од ових мера, суд части окривљеном привредном субјекту може изрећи и неку од заштитних мера: 1) забрану учешћа у раду органа и тела коморе; 2) забрану учешћа на сајмовима и изложбама; 3) брисање реда возње, односно поласка превознику, тј. привредном друштву или предузетнику који обавља делатност јавног превоза; 4) забрану обављања делатности за одређено време у складу са законом.¹⁹⁾ Иако се на основу увида у мере које окривљеном привредном субјекту могу бити изречене може посумњати у њихову делотворност, за оцену њиховог домањаја потребно је узети у обзир податак о броју и својству лица која се могу упознати са њиховом садржином. Другим речима, ко су адресати тих мера? За ефикасност изречених мера и њихов едукативни учинак (не само према кршиоцу Кодекса, већ и према осталим члановима коморе), потребно је да оне буду доступне адресатима. Будући да се адресати могу поделити у две основне групе, и мере су прилагођене тим циљним групацијама. Јавна опомена објављивањем на управном одбору коморе има у виду остале привредне субјекте, потенцијалне пословне партнере привредног субјекта који је кршио одредбе Кодекса. Чињеница осведоченог кршења Кодекса, имаће утицаја на њихов однос према привредном субјекту. Избегавање сарадње са њим је основно што се може очекивати од опрезних субјеката. Овом мером у комбинацији са заштитном мером забране учешћа у раду органа и тела Коморе (што је прилично тешка мера, будући да чланство у комори доноси низ погодности) или забране учешћа на сајмовима и изложбама постиже се учинак тзв. корпоративних санкција. Много шири учинак има јавна опомена објављивањем у једном или више штампаних или електронских медија. Она омогућава да се најшира јавност, а пре свега, потенцијални корисници производа и услуга кршиоца Кодекса, упознају са тим да прибагавање неетичкој пракси њему није страни.

Поменути чиниоци одређују степен уважавања пословне етике. Међутим, у зависности од државе у којој се улагање врши, могу се детерминисати и неки други чиниоци, као последица особености конкретног друштвено-економског миљеа. Дакле, пословна етика страних улагача може се посматрати *in abstracto* и *in concreto*.

3. Основни модалитет неетичког инвеститања

Компаније које послују на територији различитих држава, а веома често и различитих континената,²⁰⁾ прибегавају различитим методама неетичког пословања. Међутим, пракса је показала да је подмићивање страних државних службеника најраширенији облик неетичког понашања у међународним пословним трансакцијама.²¹⁾ Као резултат истраживања спроведеног средином 70-их година двадесетог

18. Кодекс, чл. 96. ст. 2.

19. Кодекс, чл. 96. ст. 3 тч. 1-4.

века у САД-у, преко четири стотине америчких компанија је признало незаконита плаћања у износу већем од три стотине милиона долара.²²⁾ Интересантно је питање коме се плаћања врше и у којим фазама реализације инвестиционог посла? Када је реч о лицима којима су ова плаћања вршена, највећи број испитаних компанија на прво место ставља државне (владине) службенике.²³⁾ Али, када се ради о добијању "стратешке" подршке за "капиталне" инвестиције, веома често се плаћања врше директно владајућим политичким структурама (политичарима и политичким партијама).²⁴⁾ Што се тиче фазе у којој се прибегава давању мита, треба разликовати подмићивање у правом слислу те речи (када давање мита омогућава реализацију страног улагања, напр: сектор финансијских услуга) од тзв. олакшавајућих плаћања (да би се осигурало тј. убрзало извршење одређене радње страног службеника).²⁵⁾

У вези са овим је и питање може ли етички привредни субјект да учествује на корумпираном тржишту? Да ли је уопште узев то у складу са његовим прокламованим опредељењем и, ако јесте, какве су му шансе за опстанак на тржишту? Будући да привредни субјекти, као и појединци, морају да егзистирају у свету какав јесте, а не какав би желели да буде, обављање њихових активности и у друштвима која се одликују неетичношћу, може бити прихватљиво уколико су испуњени следећи услови: 1) неетичке црте њиховог пословања су неминовне, али за извесно време; 2) раде добар и друштвено користан посао и 3) раде на томе да промене ситуацију у окружењу.²⁶⁾

4. Превенција неетичког инвестирања

Превенција неетичког инвестирања је први и најважнији корак у сузбијању неетички засноване праксе. Потребно је правити разлику између интерне и екстерне превенције. Интерна превенција спроводи се унутар самог привредног друштва, доношењем одговарајућег Кодекса пословне етике и његовим представљањем запосленима. Поставља се питање ко је одговоран за укључивање пословне етике у

20. Реч је о тзв. мултинационалним компанијама, које имају водећу улогу тј. које се могу сматрати најодговорнијим за креирање појма пословна етика инвеститора и доношење прописа којима се настоји санкционисати њихова неетичка пракса. О примерима њиховог кршења пословне етике В: *F. O. Wolf, L'esprit d'entreprise, les règles du marché et le problème des règles morales, u „L'Ethique des Affaires“*, Edition de l'Université de Bruxelles, 2001, стр. 47-48.

21. В: www.usdoj.gov/criminal/fraud/fcpa/fcpa.html.

22. В: www.usdoj.gov/criminal/fraud/fcpa/fcpa.html, стр. 1.

23. Исто.

24. Исто.

25. В: www.usdoj.gov/criminal/fraud/fcpa/fcpa.html, стр. 1.

26. Као доказ у прилог ове тврдње наводи се пример америчких компанија, које су поднеле званичне притужбе и утицале на смањење праксе подмићивања у појединим земљама. В. Антикорупцијски приручник – Супротстављање корупцији кроз систем друштвеног интегритета, стр. 130.

пословање тј. за њено интегрисање у пословни процес? То је увек борд директора. Директори чине тзв. „вођство“ компаније, чији је задатак уобличавање пословне стратегије и уношење пословне етике у исту.²⁷⁾ Они треба да обезбеде да се сва лица у привредном друштву упознају са изјавом о вредностима (тимски рад, одговорност, лојалност, итд).²⁸⁾ Чланови борда се увек позивају на велике „пословне притиске“, којима су изложени и због којих не могу узети у обзир и факторе етичког карактера при доношењу пословних одлука од виталног значаја. Истина је, међутим, много другачија. Борд је у позицији да се тим притисцима супротстави или их чак и елиминиса. Наиме, ако је пословна политика борда јасно дефинисана и усмерена ка остварењу етичких циљева, неће имати дилеме приликом доношења пословних одлука, јер ће из њихове пословне оптике аутоматски бити искључене одлуке које инволвирају већи или мањи степен кршења етичких вредности.²⁹⁾ Када треба изабрати између потенцијално високо профитне одлуке и оне за коју је јасно да се може рачунати са мањим профитом, али која ни на који начин не може угрозити компанију (јер је у складу не само са законом, већ и са етиком), неће бити тешко направити прави избор.

Етички заснована пословна стратегија компаније значи елиминисање утицаја „притисака“ различите природе.

Један од начина да се избегне да инвестирање буде у супротности са основним начелима етичког пословања је поштовање одређене процедуре доношења пословне одлуке. При доношењу одлуке о страним улагањима, доносилац треба да се руководи следећим параметрима:

1. Да ли се одлука уклапа у стратегију корпоративне етике? Ово се посебно односи на доношење одлука о реализацији страних улагања. Овде је потребно нагласити да доношењу пословних одлука претходи дефинисање пословних циљева у складу са етичким принципима.³⁰⁾ Етика се у том контексту може посматрати као елемент процеса остварења пословних циљева. Дефинисање пословних циљева који су у складу са захтевима пословне етике повезано је и са квалитативним аспектом корпоративног управљања. Јасно је да је за једно друштво тј. компанију која планира страном улагање најбитнији профит који од тог улагања може остварити. Али, друштво мора повести рачуна и о начину и средствима којима ће прибећи ради остварења свог циља. Најбитније је спречити подмићивање и уопште прибегавање корупцији страних службеника у циљу поједностављења приступа страном тржишту. Једно од средстава које се користу у том циљу је закон којим се таква пракса санкционише.

27. В. А. Boyer, I. Arnaud, L'éthique au service de la stratégie de l'entreprise, y "L'impossible éthique des entreprises, Editions d'Organization, Paris, 2002, стр. 3-23.

28. В. В. А. Hamm, Corporate Ethics Programs: Inspiring the Workforce, Refresher publications Inc, 2003, стр. 1.

29. В. F. O. Wolf, L'esprit d'entreprise, les règles du marché et le problème des règles morales, u „L'Ethique des Affaires“, Edition de l'Univerisité de Bruxelles, 2001, стр. 47-48.

30. В. D. Koehn, The ground of professional Ethics, Routledge, London, 1994, стр. 69 и даље.

2. Да ли постоје алтернативе поменутој одлуци? Да ли постоји нека друга(е) држава(е) у којој се може реализовати страна улагање, а која подразумева повољнију инвестициону климу? Да ли је основни и једини показатељ исплативости страног улагања добит која се од тога може очекивати или се мора повести рачуна и о неким другим моментима? Чини се да је приликом оцењивања одређене алтернативе потребно узети у обзир не само интересе акционара,³¹⁾ већ и то у којој мери и како она може утицати на интересе тзв. "stakeholder-a".³²⁾ Када је реч о овој категорији лица, посебно је интересантно питање како одређена одлука може утицати на интерес самог привредног друштва које је доноси, интерес друштва (државе) улагања и интерес државе порекла инвеститора?³³⁾ Најпре, дискутабилно је да ли се и интерес државе улагања може сврстати у интересе "stakeholder-a"? Чини се да се афирмативни одговор намеће, будући да све државе настоје да кроз што већи прилив страних улагања поспеше привредни развој. Из поменутог разлога страни улагач мора поштовати интерес државе улагања да спречи неетичко инвестирање. Друго, али подједнако значајно, је питање како третирати интерес државе порекла страног улагача? Да ли и њу сврстати у "stakeholder-e"? Пошто се неетичким пословањем компаније инкорпорисане по њеном праву директно штети њеном угледу, потребно је приликом доношења одлуке о страним улагањима уважити и интерес државе порекла инвеститора. Ако се сви наведени интереси узму у обзир и ако су разлике у погледу профитабилности улагања у поменутим државама незнатне у односу на ризик улагања који је у једној знатно већи, сваки страни улагач који се понаша иоле етички определио би се за мање профитабилну и мање ризичну одлуку. Уколико се не размотре све алтернативе, постоји ризик да се не изабере оно што је за потенцијалног инвеститора најбоље само зато што та опција није размотрена.³⁴⁾

3. Које су практичне сметње у реализацији одређене алтернативе? Како решавати проблеме који се могу јавити у поступку њеног спровођења? Да ли их је могуће превазићи и остати у границама етичког пословања?

4. Ко је одговоран за спровођење стратегије корпоративне етике? Ко је овлашћен и обавезан да укаже на евентуалну неетичност планиране одлуке? Анализа упоредног права и пословне праксе показује да постоје разлике између држава по овом питању. Док у државама где етички заснована пословна пракса има централни значај постоји тело задужено за реализацију остварења корпоративне етике (Ethics Officers), у већини држава то ипак није случај. Одговорност за спровођење стратегије пословне етике у том случају је на одсеку за људске ресурсе (Human

31. В. R. Dourai, *L'éthique de l'entrepreneur: entre conviction et compromis*, у "L'impossible éthique des entreprises, Editions d'Organization, Paris, 2002, стр. 43-61.

32. В. Реч је о интересима поверилаца привредног друштва, корисника његових услуга, запослених друштва у целини. Интерес поменутих лица промовиасан је као један од принципа корпоративног управљања (1999). Детаљније: R. L. Miller, G. A. Jentz, нав. дело, стр. 53; J. P. Mallor, L. T. Bowers, A. J. Barnes, A. W. Langvardt, нав. дело, стр. 107-108.

33. В. J. P. Mallor, L. T. Bowers, A. J. Barnes, A. W. Langvardt, нав. дело, стр. 107.

34. В. J. P. Mallor, L. T. Bowers, A. J. Barnes, A. W. Langvardt, нав. дело, стр. 107.

Resource Department) и комисији одн. комитету при борду као највишем управљачком телу (Board Committee). Када се утврди ко је одговоран за спровођење корпоративне етике, уколико доносилац неке одлуке има дилеме у погледу њене усаглашености са прокламованим етичким принципима пословања, може консултовати одговорно тело и избећи доношење одлуке која би могла постати извор непријатности за привредно друштво.

Екстерна превенција неетичког инвестирања, али и санкционисање неетички засноване праксе, врши се на националном и на међународном плану. Када је реч о превенцији коју спроводе органи држава, најзначајнији су закони. Интересантно је приметити да су Сједињене америчке државе међу првима донеле овакав закон и да је њиме санкционисан основни облик неетички засноване праксе добијања и задржавања улагања. Амерички ФСРА садржи две групе одредби. Прво, Закон о коруптивним плаћањима у иностранству забрањује плаћања страним државним службеницима у циљу добијања или задржавања неког посла.³⁵⁾ Друго, закон регулише обавезе компанија чије се акције котирају на берзи да чувају пословне књиге и финансијске извештаје који веродостојно одсликавају корпоративна плаћања и предузимају друге кораке како би обезбедиле да евентуални инвеститори у њихове хартије од вредности добију истиниту и комплетну слику о њиховој активи.³⁶⁾

Иако је сврха доношења овог закона била повратак поверења у амерички пословни систем, Конгрес је убрзо након почетка његове примене био суочен са негативним консеквенцама по америчке мултинационалне компаније. Оне су на име оваквом забраном биле стављене у неравноправан положај у односу на компаније из држава које нису донеле исти закон и које су без икаквих последица могле приступати подмићивању страних државних службеника и тиме лакше добијати одређене послове. Да апсурд буде већи, у неким државама су оне могле да износе које су платиле на име подмићивања у иностранству прикажу као трошкове пословања и тако умањене опорезиву добит. Да би побољшао положај својих компанија, Конгрес је 1988. године започео преговоре са Организацијом за економску сарадњу и развој (ОЕСД) како би постигао сагласност највећих америчких трговинских партнера око израде конвенције која би регулисала поменуту материју.

Као резултат америчких напора, а под окриљем ОЕСД-а, донета је Конвенција о сузбијању подмићивања страних државних службеника у међународним пословним трансакцијама (односима), који је потписало преко четрдесет држава.³⁷⁾ С обзиром на број потписа и ратификација, поменута конвенција представља изузетно успешно средство спровођења антикоруптивне акције на међународном пословном плану. Поменута конвенција регулише кривично дело подмићивања

35. Поменути закон и коментар могу се наћи на: www.usdoj.gov/criminal/fraud/fcpa/fcpa.html.

36. В. Ј. Entine, Corporate Ethics and Accountability, www.AtWorkNews.com, стр. 1; Review of Implementation of the Convention and 1997 recommendation, стр. 1.

37. Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions (даље: Конвенција).

страног државног службеника. Ово кривично дело чини особа која нуди, обећава или даје новац или какву другу погодност, директно или преко посредника, страном државном службенику за њега или за треће лице како би тај службеник учинио одређену радњу или се уздржао од предузимања одређене радње која је део његове службене дужности, а ради добијања или задржавања неког посла или какве друге погодности у међународном пословању.³⁸⁾ Инкриминисано је и подстицање, помагање и прикривање подмићивања страног државног службеника.³⁹⁾ Поред криминализације самог подмићивања и санкционисања физичких лица која спроводе исто, прописана је и одговорност правног лица тј. компаније за подмићивање.⁴⁰⁾ Будући да већина правних система не познаје кривичну одговорност правних лица, компанијама се досуђују новчане казне.⁴¹⁾

Поред санкционисања праксе подмићивања, Конвенција садржи одредбу о превентивним мерама које државе треба да предузимају у циљу сузбијања подмићивања.⁴²⁾ Те мере тичу се чувања пословних књига и записника, објављивања финансијских извештаја, књиговодствених и стандарда ревизије. Сврха прописивања поменутих стандарда је спречавање неуношења одређених прихода или трошкова привредних субјеката који послују у иностранству у пословне књиге, спречавање уношења нетачних података у пословне књиге, као и вршења других радњи којима се може прикрити подмићивање страних државних службеника.

5. Закључак

На основу свега изнетог о узроцима и превенцији пословне етике страних инвеститора, долази се до следећих закључака:

1. Чињеница да одређено привредно друштво послује на територији стране државе и да је у већој или мањој мери изложено последицама променљивости релевантних политичких и правних фактора не може послужити као оправдање за прибегавање методама неетичког пословања.

2. Пословна етика уопште, а то се подједнако односи и на пословну етику инвеститора, може се посматрати као нека врста *осигурања*. Уколико се страни улагач уздржава од неетичких метода пословања не само у својој држави, већ и у држави улагања, такво његово понашање представља најбољу и највећу гаранцију да неће доћи у ситуацију да се суочава са негативним консеквенцама које неетички засновано пословање пре или касније доноси. Уместо да свој business осигурава за случај настанка неког догађаја који може погубно деловати на пословање, инвеститор се може окренути облицима етичког улагања и трошкове које би имао на име осигурања издвајати на име предузимања свих мера које налаже уважавање етичких стандарда пословања.⁴³⁾

38. Конвенција, чл. 1. ст. 1.

39. Конвенција, чл. 1. ст. 2. .

40. Конвенција, чл. 2. .

41. Конвенција, чл. 3. ст. 2.

42. Конвенција, чл. 8.

Nataša Petrović, MA
Junior Faculty Member at Faculty of Law, Belgrade

FOREIGN INVESTORS BUSINESS ETHICS

Summary

Studying of foreign investments and the position of foreign investors starts and finishes with discovering of mechanism whose objectif is to ensure the most favourable investment climate. But, to obtain complete picture of the posotion of foreign investors, it is necessary to find out all negative sides of their activities in the country of investment. It makes topical the question of business ethics of investors. Although business ethics is not thing for laud regarding home business entities, recourse to the unethical business methods by foreign investors is more marked and more harmful to home country economy. First of all, the author deals with causes of unethical business of foreign investors, because their detection is precondition of prosperous prevention. After citation of typical cases of unethical investments, the author analyzes american Foreign Corrupt Practices Act and Convention on combating bribery of foreign public officers in international business transactions. Those sources sanction the most spread form of unethical investments. Finally, the author cites basic obseravtion about importance of business ethics to the business strategy of foreign investors.

Key words: *business ethics, foreign investments, unethical business, prevention.*